

اولویت‌بندی و سطح‌بندی روستاهای هدف گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشگین‌شهر)

بهرام ایمانی^{*۱} علی ارشدی^۲

۱- استادیار گروه جغرافیا دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل

۲- کارشناس ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل

چکیده

امروزه یکی از مسائل مهم در حوزه توسعه پایدار روستایی، توسعه فعالیت‌های گردشگری روستایی است. تعیین ارزش‌های گردشگری روستاها و استعدادهای طبیعی آن‌ها به همراه برنامه‌ریزی صحیح می‌تواند از یک سو منجر به توسعه فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد درآمد و اشتغال در روستاها و از سوی دیگر منجر به رسیدن به توسعه همه‌جانبه و پایدار در این مناطق شود، برای رسیدن به این اهداف، شناخت روستاهای دارای پتانسیل و سطح‌بندی این روستاها یکی از اقدامات ضروری می‌باشد. روستاهای شهرستان مشگین‌شهر به دلیل داشتن جاذبه‌های وسیع گردشگری و تاریخی و دارا بودن پتانسیل‌های بالای گردشگری، امکان انتخاب فرصت‌های گردشگری مختلفی را برای گردشگران فراهم کرده است. در این تحقیق با استفاده از روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی به مقایسه معیارهای گردشگری و همچنین اولویت‌بندی و سطح‌بندی روستاهای گردشگری مورد مطالعه در شهرستان مشگین‌شهر پرداخته شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر، گردشگران روستاهای مورد مطالعه و متخصصان و اساتید دانشگاهی بودند که در زمینه گردشگری روستایی دانش و تجربه کافی داشتند. بدین ترتیب که مهم‌ترین معیارهای تأثیرگذار بر گردشگری از دیدگاه گردشگران انتخاب شدند و در قالب یک پرسشنامه، مورد مقایسه زوجی قرار گرفتند. سپس چهار گزینه گردشگری در روستاهای مورد مطالعه انتخاب شد و امتیاز این گزینه‌ها نسبت به تک‌تک معیارها در قالب یک پرسشنامه توسط متخصصان و اساتید دانشگاهی تعیین شد. نتایج تحقیق حاضر نشانگر این امر است که معیار زیرساختی و خدماتی با امتیاز و وزن نهایی ۰/۴۱۵ بیش‌ترین تأثیر را در توسعه و یا عدم توسعه مناطق هدف گردشگری داشته و مهم‌ترین عامل در سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه بوده است و بر اساس نتایج مدل، روستای موئیل با امتیاز نهایی ۰/۵۰۱ در رتبه اول قرار گرفته و روستای انار با امتیاز نهایی ۰/۳۱۸ در رتبه دوم و روستای قصابه با امتیاز نهایی ۰/۱۸۱ در رتبه سوم قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: روستاهای هدف گردشگری، گردشگری روستایی، سطح‌بندی روستاهای گردشگری، تحلیل سلسله مراتبی، روستاهای موئیل، انار، قصابه.

۱- مقدمه و بیان مسأله

صنعت گردشگری به عنوان صنعت نو ظهور عصر جدید به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان تبدیل شده است و امروزه از آن به عنوان صنعت بدون دود که هم علت و هم پیامدی در روند جهانی شدن است، یاد می‌شود (مامفورت و مونت، ۲۰۰۳: ۸). از این روکشورهایی که دارای جاذبه‌های متنوع گردشگری بوده، توسعه گردشگری را یک راه سالم جهت شکوفایی اقتصادی می‌دانند. پیش‌بینی وضعیت گردشگری در سال ۲۰۲۰ حاکی از آن است که تعداد گردشگران به ۱/۶ میلیارد نفر افزایش خواهد یافت و نرخ رشد این صنعت سالیانه در حدود ۴ درصد است (رنجبران و زاهدی، ۱۳۹۰: ۲۱۹). گردشگری در یک کلیت در برگیرنده جریانی از سرمایه، انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آن‌ها است که در فضای جغرافیایی آثار مختلفی بر جای می‌گذارد (Briedenhann, 2004: 7). امروزه در صنعت گردشگری سطح‌بندی مناطق از نظر جاذبه‌ها، امکانات رفاهی، زیرساختی و خدماتی به عنوان یک نکته کلیدی در توسعه این مناطق و عاملی مهم در برنامه‌ریزی مناسب برای این مناطق می‌باشد. اما فقدان رتبه‌بندی، سطح‌بندی و به دنبال آن توزیع نامناسب زیر ساخت‌ها و خدمات گردشگری از جمله کاستی‌های بنیادی و مشهودی است که در بسیاری از مطالعات و و طرح‌های توسعه صنعت گردشگری در کشور ایران ملموس است (غفاری، ۱۳۸۷: ۲). سطح‌بندی نواحی گردشگری معیاری برای تعیین مرکزیت و هم‌چنین تعیین زیرساخت‌های مورد نیاز و تعدیل نابرابری بین نواحی است (غفاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۸). به منظور پیش‌گیری از توسعه ناموزون مقصدهای گردشگری، ضرورت دارد که برنامه‌ریزی گردشگری و به ویژه برنامه‌ریزی منطقه‌های گردشگری مورد توجه قرار گیرد، زیرا برنامه‌ریزی منطقه‌ای فرآیندی برای تنظیم و هماهنگ کردن برنامه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی با نیازها و امکانات محلی و منطقه‌ای است و می‌تواند باعث انطباق ویژگی‌های منطقه‌ای با برنامه‌های کلان ملی شود (آسایش و استعلاجی، ۱۳۸۲: ۲۱).

نواحی روستایی شهرستان مشگین‌شهر با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، اقلیمی و مناطق سرسبز، دارای جاذبه‌های گردشگری متنوعی می‌باشد و نواحی روستایی این شهرستان با داشتن جاذبه‌های گردشگری، طبیعت‌گردی و آب‌های گرم معدنی از یک سو و آب و هوای متنوع و چهار فصل به ویژه در فصول گرم سال از سوی دیگر می‌تواند نقش مؤثری در توسعه این مناطق در سطح محلی و منطقه‌ای ایفا کند. با وجود این پتانسیل بالا در مناطق روستایی، لذا تاکنون تلاشی در جهت شناسایی این مناطق و سطح‌بندی این روستاها به منظور برنامه‌ریزی اصولی و مناسب و هم‌چنین اولویت‌بندی این مناطق از نظر زیرساخت‌های موجود نگردیده است تا از این طریق به جذب سرمایه و شناساندن این مناطق کمک گردد. بنابراین در این مطالعه سعی بر سطح‌بندی مناطق روستایی مورد مطالعه (روستا‌های گردشگری قصابه، انار، موئیل) از منظر شاخص‌های گردشگری شده است، تا از این طریق مناطق مورد مطالعه، شناسایی شده و این سطح‌بندی و اولویت‌بندی مبنایی برای راهنمایی مسئولان، مردم و به ویژه سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برای پیشرفت و توسعه صنعت گردشگری در این مناطق باشد و هم‌چنین در پی رسیدن به این نکته می‌باشد که کدام یک از معیارهای انتخاب شده بیش‌ترین تأثیر را در پیشرفت و توسعه گردشگری و اولویت‌بندی روستاهای گردشگری مورد مطالعه دارد.

۲- اهداف و سؤالات تحقیق

هدف از این تحقیق شناسایی و سطح‌بندی روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه در شهرستان مشگین‌شهر با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) بوده که به منظور معرفی منطقه مورد مطالعه به سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری و تجهیز امکانات لازم جهت توسعه گردشگری می‌باشد.

هم‌چنین سؤالات تحقیق بر اساس اهداف مورد نظر به شرح زیر می‌باشد:

۱- کدام یک از معیارهای انتخاب شده بیش‌ترین تأثیر را در سطح‌بندی و اولویت‌بندی روستاهای گردشگری مورد مطالعه دارند؟

۲- کدام یک از روستاهای گردشگری مورد مطالعه شهرستان مشگین‌شهر از پتانسیل بالاتری به منظور توسعه گردشگری و جذب گردشگر برخوردار است؟

۳- پیشینه تحقیق

در ارتباط با سطح‌بندی مناطق گردشگری مطالعاتی توسط محققان انجام شده است که در جدول (۱) به مواردی از این تحقیقات اشاره شده است:

جدول (۱) برخی از تحقیقات انجام شده در خصوص سطح‌بندی مناطق گردشگری با روش AHP

نتایج تحقیقات	عنوان مقاله (تحقیق)	سال	محققان
با استفاده از تکنیک سلسله مراتبی (AHP) ضمن طبقه‌بندی پارک به ۴ سطح از نظر توان‌های گردشگری به این نتیجه رسیدند که تحلیل سلسله مراتبی می‌تواند در انتخاب محل مناسب به گردشگران و در اولویت‌بندی سرمایه‌گذاری حفاظت از محیط زیست به مدیران یاری رساند.	Evaluation natural attractions for tourism, Annals of Tourism Research	2002	Dang & King
با استفاده از تکنیک AHP و PCA به بررسی عامل عامل تولید، بازار، صنعت و مشارکت مردمی در بخش گردشگری آن‌ها پرداختند و به این نتیجه رسیدند که استان‌های سیچوان و یونان دارای بهترین شرایط، استان‌های جونگ کین و گوانگ ژو وضعیت متوسط و استان‌های گویی ژو و تبت از وضعیت ضعیفی برخوردارند.	Evaluation of regional tourism competitiveness: a case study of southwest China.	2007	Jia & Hong
استفاده از تکنیک AHP و استفاده از ۵ شاخص ارزش زیست‌محیطی، جذابیت اکوتوریسم، تنوع اکوتوریسم، توزیع حیات‌وحش و ظرفیت تحمل زیست محیطی برای اولویت‌بندی منطقه‌های بالقوه اکوتوریسم در ایالت سیکیم هند.	Identification of potential ecotourism sites in West District, Sikkim using geospatial tools	2010	Kumari
پس از نتایج تحقیق، از میان ۱۲ روستای مصوب هدف گردشگری، ۳ روستا را به عنوان اولویت‌های نخست سرمایه‌گذاری برگزیده شدند	ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم چهارمحال و بختیاری با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی	۱۳۹۱	رحیمی و همکاران

نتایج این تحقیق نشان داد که مناطق گردشگری چشمه بلقیس، کوهگل و منطقه دریاچه سد کوثر، مناسبترین گزینه‌ها برای انتخاب به عنوان مناطق نمونه گردشگری و تهیه طرح جامع گردشگری هستند.	انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP نمونه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد	۱۳۹۲	بدری و یاری حصار
یافته‌های پژوهش حاکی است که توزیع جاذبه‌های گردشگری با توجه به پهنای متعادل بیضی و استقرار نقطه مرکز متوسط در نزدیکی مرکز جغرافیایی شهرستان خور و بیابانک، تا حدی متعادل است و با کم شدن مساحت پهنه‌های رتبه بندی زیرساخت‌های ارتباطی از میزان جاذبه‌های گردشگری کاسته می‌شود.	تحلیل فضایی و سطح بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت ارتباطی و شبکه راه در مناطق کویری ایران (مطالعه موردی: شهرستان خور و بیابانک)	۱۳۹۳	کلانتری و ملک
در این تحقیق شناسایی پتانسیل‌های گردشگری روستایی، ارزیابی و سطح بندی روستاهای دارای جاذبه گردشگری مورد بررسی قرار گرفته و نتایج نشان داد که روستاهای مورد مطالعه از لحاظ اولویت توسعه در ۳ سطح که این سطوح می‌توانند مبنایی برای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مدیران بخش گردشگری استان آذربایجان شرقی باشد.	اولویت بندی روستاهای دارای جاذبه گردشگری در استان آذربایجان شرقی با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی	۱۳۹۴	کاظمیه و همکاران

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

۴- مبانی نظری

در عصر حاضر، صنعت گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از سریع‌ترین فعالیت‌ها رو به رشد جهان، ابزاری ایجاد درآمد، از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان و نیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه پایدار قلمداد می‌شود (Rattanasuwogchai, 1998:2). گردشگری روستایی یکی از شاخه‌های صنعت گردشگری است که با توجه به ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود در روستا می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث فرهنگی و در نهایت توسعه یکپارچه و پایدار روستایی داشته باشد (رضوانی، ۱۳۸۷:۱). امروزه گردشگری روستایی به یکی از فعالیت‌های پیش‌تاز اقتصادی تبدیل شده است و مطالعات نشان می‌دهد که بین توسعه گردشگری روستایی و جذب گردشگر و افزایش درآمد اقتصادی رابطه مثبتی وجود دارد (سیدعلی‌پور و همکاران، ۱۳۸۹:۲). هم‌چنین صنعت گردشگری به عنوان مجموعه فعالیت‌های اقتصادی در تقویت بنیان‌های اقتصادی، اجتماعی و روان‌شناختی جوامع نقش اساسی بر عهده دارد و گردشگری از طریق ایجاد اشتغال، توانمندسازی، افزایش مشارکت در فعالیت‌های توسعه‌ای به دلیل افزایش آگاهی و ارتقای خودآثربخشی به توسعه سایر بخش‌های اقتصادی کمک می‌کند (حیدری‌ساربان، ۱۳۹۴:۱۶۵). بنابراین ایجاد و توسعه گردشگری در نواحی روستایی از یک طرف می‌تواند نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی و بستر و زمینه‌ساز توسعه پایدار روستایی باشد و از طرف دیگر وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی (از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه نیافتگی و عبور استانداردهای زندگی مردم محلی) به حساب آید (شریف‌زاده و مرادی‌نژاد، ۱۳۸۱:۵۳). در این بین رهبران جوامع روستایی به دنبال راه‌هایی می‌گردند تا با برخی از مشکلات جوامع روستایی از طریق

گسترش بنیان‌های اقتصادی جوامع مقابله کنند. سازمان‌های متفاوت فراوانی گردشگری را به منزله ابزار اقتصادی بالقوه‌ی مناسبی برای توسعه‌ی این مناطق معرفی کرده‌اند (Wilkerson, 1996: 124). در سال‌های اخیر بسیاری از فعالیت‌های اقتصاد روستایی با تنزل شدید در سطح درآمد و اشتغال به ویژه در فعالیت‌های کشاورزی سنتی مواجه شده است، در نتیجه گردشگری نه تنها به عنوان یک ابزار بالقوه برای تغییر این وضعیت، بلکه به عنوان یکی از راهبردهای اصلی توسعه روستایی مطرح شده است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۲۶۴). از آثار مستقیم حاصل از گردشگری حدود ۶ درصد از تولید ناخالص جهانی و تخصیص یک شغل از هر ۱۵ شغل به این صنعت در آینده نزدیک است و در صورتی که آثار و منافع غیرمستقیم نیز در نظر گرفته شود حدود ۱۰ درصد از تولید ناخالص جهانی و یک شغل به ازای هر ۹ شغل در این صنعت خواهد بود (قادری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۸). از دیدگاه دیگر گردشگری مناطق روستایی شاخص مهمی در بازسازی و احیای مناطق روستایی است و نقش مهمی در روستاها ایفا می‌کند. به ویژه زمانی که روستاها در بخش کشاورزی ناگزیر به رقابت با مزارع صنعتی با استراتژی‌های کاهش قیمت هستند (Hall, 2004: 15). توسعه گردشگری در مناطق روستایی عنصری اساسی است و یکی از راه‌های نجات روستاها از فقر، مهاجرت و مشکلات اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌رود (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۷). توسعه گردشگری روستایی راه‌حل‌های بالقوه‌ای را برای بسیاری از مشکلاتی که مناطق روستایی با آنها مواجه هستند، ارائه می‌دهد. رشد اقتصادی پایدار از طریق ایجاد اشتغال در بخش‌های تجارت (صنایع دستی)، ایجاد بازارهای جدید برای محصولات کشاورزی و گسترش زیرساخت‌های اقتصادی، توسعه فرهنگی - اجتماعی، شامل ارتقاء و ایجاد خدمات عمومی، توسعه صنایع، رسوم و هویت فرهنگی، افزایش فرصت‌های ارتباطات و تبادلات فرهنگی، محافظت و ارتقای محیط زیست طبیعی و زیرساخت‌های موجود گردشگری که صنعتی به نسبت پاکیزه و سبز محسوب می‌شود، می‌توانند به حفاظت محیط زیست محلی کمک کند (Parhad and De-gang and Xiao-Lie, 2005: 47). در این میان ایران از لحاظ دارا بودن ابنیه و آثار تاریخی جزو ۹ کشور نخست دنیا و از لحاظ جاذبه‌های اکوتوریستی در میان ۱۰ کشور برتر دنیا قرار دارد (محسنی، ۱۳۸۹: ۱۵۲). بنابراین به منظور نیل به اهداف توسعه گردشگری به یک برنامه‌ریزی اصولی نیاز است. در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری ایران، ساختار حکومتی با ایدئولوژی حاکم بر آن نقش مهم و بسزایی دارد و توجه به سیاست‌های کلی دولت در این زمینه راه‌گشا خواهد بود. در برنامه‌ریزی توسعه جهانگردی بایستی روش‌های آسان به کار گرفته شود تا موانع موجود در این زمینه برطرف شود (نصیری، ۱۳۷۸: ۱۸۵). از این رو ضرورت دارد که در ساماندهی فضایی و برنامه‌ریزی توسعه مناطق گردشگری، به سطح‌بندی مناطق گردشگری به عنوان ابزاری برای تنظیم، هدایت و کنترل تصمیم‌گیری‌ها و خط‌مشی‌گذاری‌ها توجه ویژه شود. این ابزار مدیریتی کمک می‌کند تا بر اساس قابلیت‌ها و توانمندی‌های هر یک از مناطق گردشگری نقش و جایگاه آن‌ها تعیین شود و مناسب با هر یک از مناطق، میزان بارگذاری عناصر فیزیکی و حجم سرمایه‌گذاری‌ها در مناطق گردشگری مشخص گردد (دهستانی، ۱۳۸۳: ۳۲).

واژگان کلیدی:

گردشگری روستایی:

کنفرانس جهانی گردشگری روستایی (Rural Tourism Conference, 2006)، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری از تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌برداری از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۲۷). هم‌چنین گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی و پیرامون آن‌ها که در بردارنده آثار مثبت و منفی برای محیط زیست روستا، انسان و طبیعت می‌باشد (مطیعی لنگرودی، ایمانی، ۱۳۸۵: ۱۰).

روستاهای هدف گردشگری:

روستاهایی که به واسطه جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی خاص آن‌ها توسط سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری استان‌ها شناسایی شده‌اند تا با فراهم کردن زیرساخت‌های مورد نیاز زمینه توسعه گردشگری روستایی در آنها فراهم گردد (رحیمی و رنجبردستانی، ۱۳۹۰: ۱۴۰).

اولویت‌بندی و سطح‌بندی:

در لغت نامه دهخدا اولویت از نظر لغوی به معنای برتری و رجحان و تفوق و افضلیت و سبقت و تقدم است. اولویت معیار و ملاکی است که توسط آن هدف‌ها، خط‌مشی‌ها، اجرای برنامه‌ها و پروژه‌ها را می‌سنجند و تقدم و تأخر هر یک از مقولات یاد شده را نسبت به موارد مشابه را اولویت‌بندی گویند (زیاری، ۱۳۸۸: ۱۴).

۵- روش تحقیق و معرفی منطقه مورد مطالعه

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و ماهیت تحقیق، رویکرد حاکم بر این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و از جنبه هدف تحقیق جزء تحقیقات کاربردی می‌باشد؛ چرا که در پی سطح‌بندی روستاهای گردشگری برای توسعه صنعت گردشگری می‌باشد. روش مورد استفاده برای جمع‌آوری اطلاعات روش اسنادی و کتابخانه‌ای و پرسشنامه می‌باشد. در راستای اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه پس از تعیین مبانی نظری، آمار و اطلاعات مورد نیاز از طریق بررسی‌های میدانی جمع‌آوری شده است و برای گردآوری اطلاعات در این تحقیق از تکنیک‌های مصاحبه، مشاهده و فیش برداری استفاده شده است. در ضمن برای انتخاب معیارها ابتدا مجموعه‌ای از معیارها شناسایی شد و در نهایت، با استفاده از ۲ روش تجارب داخلی و خارجی و نیز نتایج پرسشنامه گردشگران و هم‌چنین مصاحبه با متخصصان و اساتید دانشگاهی معیارها و زیرمعیارهای نهایی انتخاب گردیدند که در جدول (۲) نمایش داده شده است. و در آخر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل تحلیل سلسله مراتبی (AHP) در محیط نرم‌افزار Expert Choice 11 و هم‌چنین نرم‌افزار Arc GIS 10.3.1 برای ترسیم نقشه‌های سطح‌بندی استفاده شده است.

جدول (۲): شاخص‌ها و معیارهای نهایی ارزیابی روستاها از منظر جاذبه‌های گردشگری

معیارهای اصلی	زیرمعیارها
اقتصادی و گردشگری	برخورداری از چشم اندازها و آثار تاریخی
	تنوع تولیدات صنایع دستی
	میانگین درآمد سرانه مردم روستا از طریق گردشگری
	نرخ اشتغال و درآمدزایی از گردشگری
	وجود بنگاه‌ها و مؤسسات گردشگری خصوصی
اجتماعی و فرهنگی	برخورداری از روحیه مهمان‌نوازی و داشتن علاقه به گردشگران
	داشتن امنیت و ایمنی در محیط روستا
	رضایت مردم محلی از گسترش گردشگری در روستا
	وجود مراسم‌های سنتی و محلی در روستا
	نحوه برخورد مردم روستا با گردشگران
زیرساختی و خدماتی	وجود راه‌های ارتباطی مناسب
	وجود تسهیلات و تجهیزات اقامتی (هتل، مهمان سرا و...)
	وجود مراکز رفاهی (مراکز خرید، عرضه صنایع دستی و...)
	وجود مراکز پذیرایی (رستوران، اغذیه‌فروشی، فست‌فود و...)
	وجود خدمات حمل و نقل (وسایل نقلیه، تعمیرگاه و پمپ بنزین و...)
	وجود خدمات درمانی و بهداشتی (خانه بهداشت، درمانگاه و...)
	وجود خدمات امنیتی و انتظامی
ارتباطی و مدیریتی	وجود نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده
	اطلاع‌رسانی، تبلیغات و شناساندن جاذبه‌های روستا از نظر گردشگری
	مراکز اطلاع‌رسانی و راهنمایی گردشگری
	وجود طرح و برنامه توسعه گردشگری
	میزان اعتبارات هزینه شده برای توسعه گردشگری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

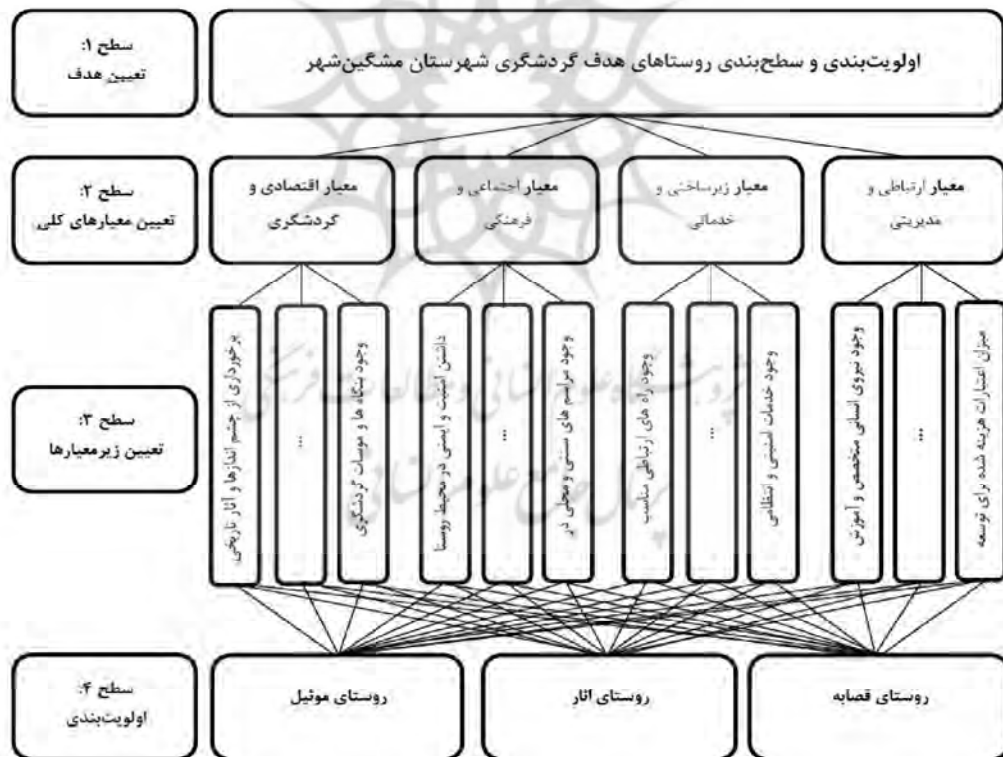
مدل تحلیل سلسله‌مراتبی روشی است منعطف، قوی و ساده که برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم‌گیری متضاد، انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد، استفاده می‌شود (Bertolini, 2006 : 424). این روش برای اولین بار توسط توماس آل ساعتی در سال ۱۹۸۰ پیشنهاد شد. این مدل از مقایسات زوجی استفاده کرده و سپس برای عوامل و ارزیابی‌های مختلف، ضرایبی را محاسبه می‌کند. این فرایند ما را قادر می‌سازد تا به وسیله ساده نمودن و تسریع کردن فرایندهای تصمیم‌گیری طبیعی خود، تصمیمات مؤثری را در مورد موضوعات پیچیده اتخاذ نماییم. اصولاً روش AHP شیوه‌ای برای تجزیه وضعیت پیچیده به بخش‌های ترکیب آن و چیدن این بخش‌ها یا متغیرها بر اساس نظم سلسله‌مراتبی

می‌باشد و هم‌چنین اختصاص ارزش‌های عددی برای قضاوت‌های عینی در مورد اهمیت نسبی هر متغیر و در نهایت تحلیل قضاوت‌ها برای مشخص کردن متغیرهایی که دارای بالاترین تقدم بوده و بایستی برای تأثیر بر نتیجه وضعیت بر اساس آن‌ها اقدام شود، می‌باشد.

در کل فرایند رتبه‌بندی و اولویت‌بندی گزینه‌ها در روش AHP به صورت گروهی در برگزیده مراحل است که می‌توان آن‌ها را در گام‌های زیر طبقه‌بندی کرد:

(۱) تشکیل گروه تصمیم‌ساز: از آن‌جایی که تصمیم‌گیری در سازمان‌ها و شرکت‌ها عموماً مشکل و پیچیده است، استفاده از نظرها و افکار دیگران خطای تصمیم‌گیری را تقلیل داده، باعث بهبود و سرعت کارها می‌گردد.

(۲) ساختار سلسله مراتبی: در این مرحله ساختن ساختار یا نمودار سلسله‌مراتبی که شامل ۴ سطح: هدف‌ها، معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها مد نظر می‌باشد (شکل ۱). در واقع تبدیل موضوع یا مسئله مورد بررسی به یک ساختار سلسله مراتبی، مهمترین قسمت فرایند تحلیل سلسله مراتبی محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، فرایند تحلیل سلسله مراتبی مسائل پیچیده را از طریق تجزیه آن به عناصر جزئی که به صورت سلسله مراتبی به هم مرتبط بوده، ارتباط هدف اصلی مسئله با پایین‌ترین سطح سلسله مراتبی مشخص است، به شکل ساده‌تری درمی‌آورد (خلیل پور، ۱۳۸۰: ۹۶).

شکل (۱): ساختار سلسله مراتبی روستاهای مورد مطالعه

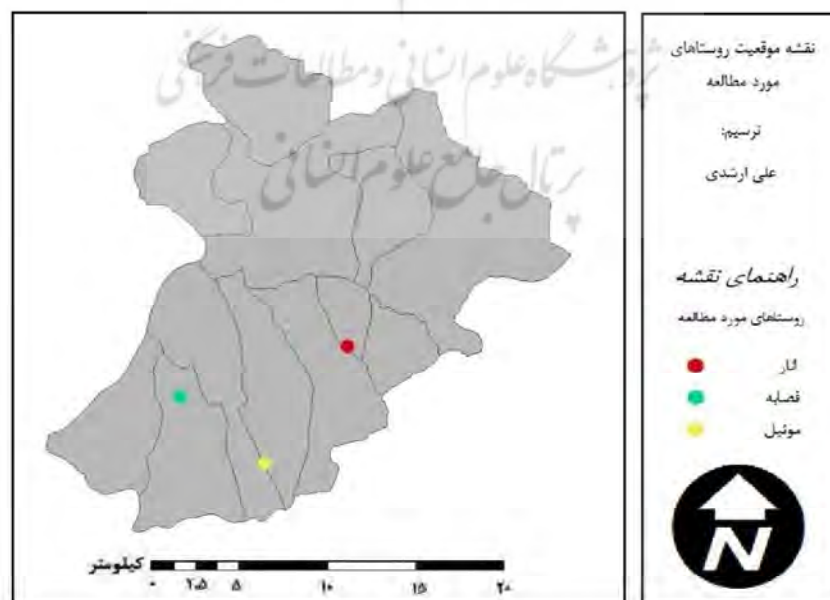
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

(۳) تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها و مقایسه زوجی داده‌ها: بعد از تعیین ساختار سلسله مراتبی ماتریس‌های مقایسه زوجی در هر سطح ایجاد شوند. برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها

باید دو به دو آن‌ها با هم مقایسه شوند. مقیاس‌های دو به دو در یک ماتریس ($n \times n$) انجام شده و و این ماتریس، ماتریس مقایسه دو به دو معیارها نامیده می‌شود.

۴) ضریب سازگاری: یکی از مزیت‌های فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی، امکان بررسی سازگاری در قضاوت‌های انجام‌شده برای تعیین ضریب اهمیت معیارها و زیرمعیارها است.

شهرستان مشگین شهر در عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۵۴ دقیقه عرض شمالی و طول جغرافیایی ۴۷ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۵۴ دقیقه طول شرقی واقع شده است. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸۳۰ متر است. آب و هوای این شهرستان معتدل کوهستانی است. طول شهرستان ۵۱ کیلومتر و عرض آن ۳۰ کیلومتر است. مساحت کل شهرستان ۳۶۱۷ کیلومتر مربع و وسعت کل جنگل‌ها ۱۲۰۰ هکتار و مناطق حفاظت شده کامل ۴۰۰ هکتار است. این شهرستان دارای ۴ بخش به نام‌های ارشق، مرادلو، مرکزی و مشگین شرقی است. از نظر اکوتوریستی شهرستان مشگین شهر دارای قابلیت‌های فراوانی است. وجود کوه سبلان و چشمه‌های آب گرم معدنی، رودخانه‌های فراوان، مراتع سرسبز، جنگل‌های طبیعی، دریاچه‌ها و تالاب‌ها و دره‌های عظیم با سن صخره‌های بسیار جالب، چشم‌اندازی زیبا به شهرستان مشگین شهر بخشیده است. از مهم‌ترین جاذبه‌های اکوتوریستی شهرستان می‌توان به آب‌گرم قینرجه، شابیل، موئیل، قلّه سبلان و دریاچه سلطان ساوالان، ییلاقات شاهسون، پارک جنگلی، زیستگاه‌ها و دره‌های عظیم مانند شیروان‌دره و تالاب‌ها و دریاچه‌های متعدد اشاره کرد. از جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی نیز می‌توان قلعه‌های باستانی مانند قلعه کهنه، قلعه دیو، قلعه قهقهه، قلعه ارشق، مقبره شیخ حیدر، مقبره سید سلیمان و سید جعفر، محوطه ماقبل تاریخ شهریتری، روستاهای تاریخی مانند روستای انار را نام برد. روستاهای مورد مطالعه در این تحقیق نیز برحسب آن‌چه گفته شده با داشتن جاذبه‌های تاریخی، طبیعت‌گردی و گردشگری جزء روستاهای مهم این شهرستان می‌باشند. روستاهای مورد مطالعه و موقعیت این روستاها در شکل (۲) نشان داده شده است.

شکل (۲): نقشه موقعیت جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه در شهرستان مشگین شهر

ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

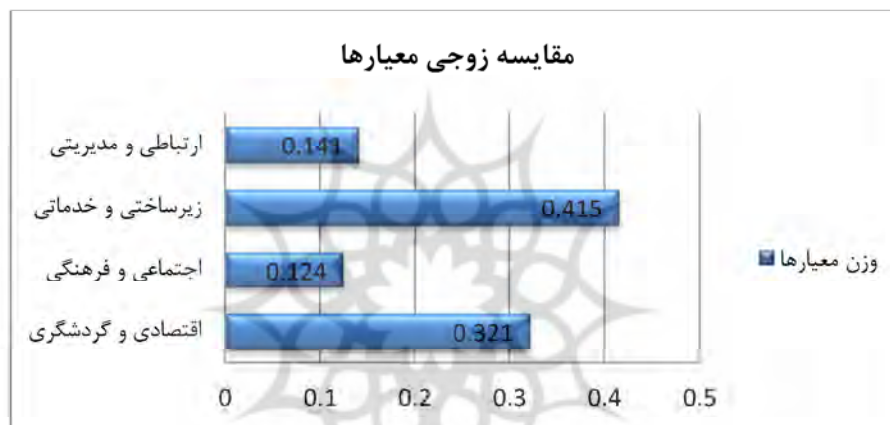
۶- یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج بدست آمده از پرسشنامه‌های تهیه شده، اقدام به تحلیل فرایند سلسله مراتبی در محیط نرم‌افزار Expert Choice 11 شد و نتایج بدست آمده به شرح مراحل زیر است:

مقایسه معیارها

در مرحله اول، معیارها به صورت زوجی، نسبت به هدف مطالعه (اولویت‌بندی روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه) مقایسه می‌گردند.

مطابق شکل (۳) که نشان‌دهنده مقایسه زوجی معیارها با توجه به هدف تحقیق می‌باشد، معیار زیرساختی و خدماتی با نسبت ۰/۴۱۵ و معیار اجتماعی و فرهنگی با نسبت ۰/۱۲۴ از بیش‌ترین و کم‌ترین اولویت برخوردارند. نرخ سازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۴ بوده، بنابراین سازگاری معیارها با هدف تحقیق قابل قبول می‌باشد.

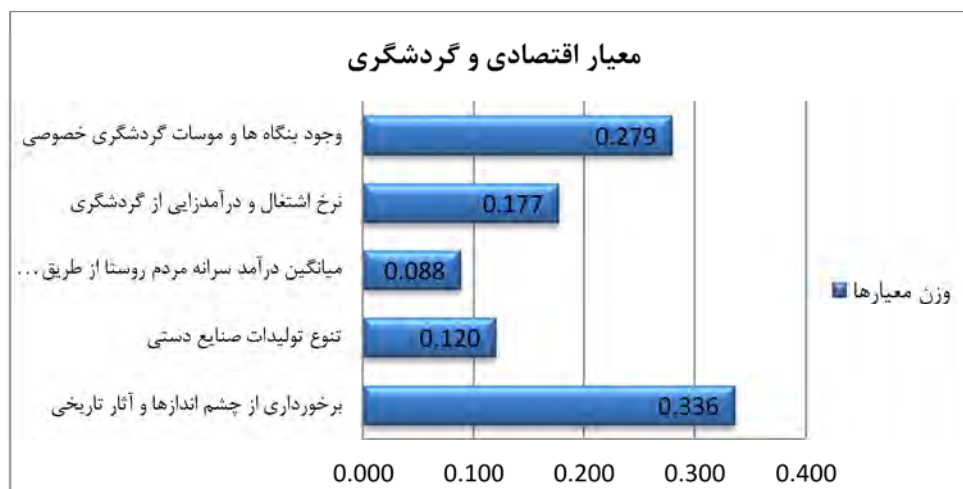

شکل (۳): مقایسه معیارها به صورت زوجی نسبت به هدف تحقیق

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

مقایسه زوجی زیرمعیارها

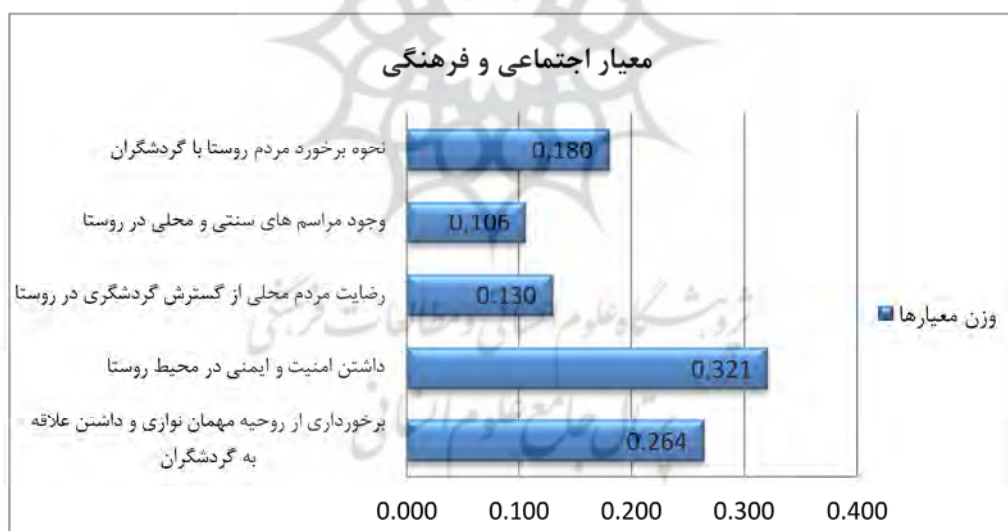
در مرحله بعدی زیرمعیارها مورد مقایسه زوجی قرار می‌گیرند. شکل (۴) نشان‌دهنده وزن زیرمعیارهای اقتصادی و گردشگری است. براساس نتایج مندرج در این شکل، زیرمعیار برخورداری از چشم‌اندازها و آثار تاریخی با نسبت ۰/۳۳۶ و زیرمعیار میانگین درآمد سرانه مردم روستا از طریق گردشگری با نسبت ۰/۰۸۸ به ترتیب از بیش‌ترین و کم‌ترین سهم برخوردارند. نرخ سازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۷ بوده، بنابراین سازگاری این زیرمعیارها با معیار تحقیق قابل قبول می‌باشد.

شکل (۴): مقایسه زیرمعیارها به صورت زوجی نسبت به معیارهای اقتصادی و گردشگری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

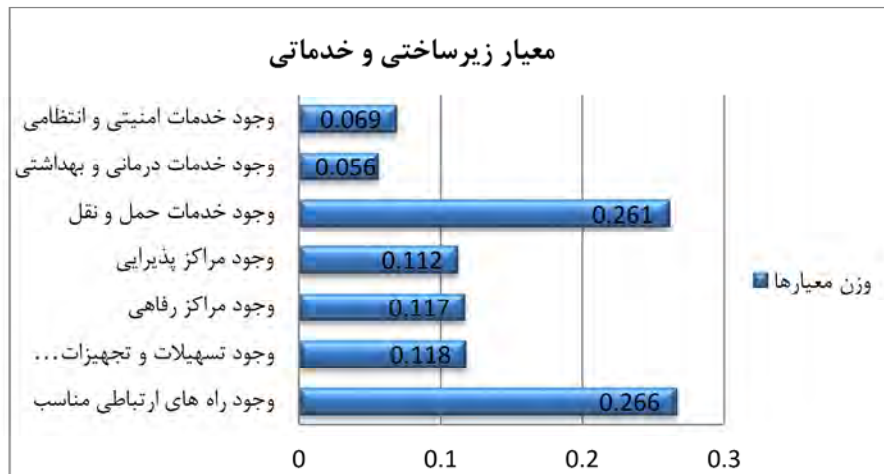
شکل (۵) نشان‌دهنده وزن زیرمعیارهای اجتماعی و فرهنگی است. براساس نتایج مندرج در این شکل، زیرمعیار داشتن امنیت و ایمنی در محیط روستا با نسبت ۰/۳۲۱ و زیرمعیار وجود مراسم‌های سنتی و محلی در روستا با نسبت ۰/۱۰۶ به ترتیب از بیش‌ترین و کم‌ترین سهم برخوردارند. نرخ سازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۵ بوده، بنابراین سازگاری این زیرمعیارها با معیار تحقیق قابل قبول می‌باشد.

شکل (۵): مقایسه زیرمعیارها به صورت زوجی نسبت به معیارهای اجتماعی و فرهنگی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

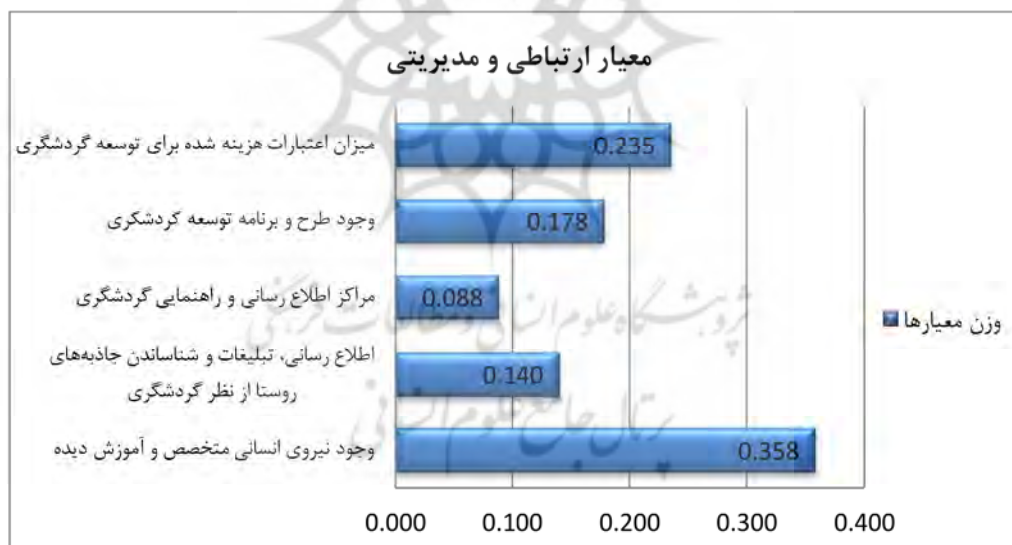
هم‌چنین شکل (۶) نشان‌دهنده وزن زیرمعیارهای زیرساختی و خدماتی است. براساس نتایج مندرج در این شکل، زیرمعیار وجود راه‌های ارتباطی مناسب روستا با نسبت ۰/۲۶۶ و زیرمعیار وجود خدمات درمانی و بهداشتی (خانه بهداشت، درمانگاه و...) با نسبت ۰/۰۵۶ به ترتیب از بیش‌ترین و کم‌ترین سهم برخوردارند. نرخ سازگاری محاسبه شده برابر با ۰/۰۵ بوده، بنابراین سازگاری این زیرمعیارها با معیار تحقیق قابل قبول می‌باشد.

شکل (۶) : مقایسه زیرمعیارها به صورت زوجی نسبت به معیارهای زیرساختی و خدماتی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

در آخر، شکل (۷) نشان‌دهنده وزن زیرمعیارهای ارتباطی و مدیریتی است. براساس نتایج مندرج در این شکل، زیرمعیار وجود نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده با نسبت $0/۳۵۸$ و زیرمعیار مراکز اطلاع رسانی و راهنمایی گردشگری با نسبت $0/۰۸۸$ به ترتیب از بیش‌ترین و کم‌ترین سهم برخوردارند. نرخ سازگاری محاسبه شده برابر با $0/۰۵$ بوده، بنابراین سازگاری این زیرمعیارها با معیار تحقیق قابل قبول می‌باشد.

شکل (۷) : مقایسه زیرمعیارها به صورت زوجی نسبت به معیارهای ارتباطی و مدیریتی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

در کل پس از انجام مقایسه‌های زوجی و مشخص شدن وزن معیارها و زیرمعیارها، اقدام به محاسبه وزن روستاهای مورد مطالعه به منظور اولویت‌بندی و سطح‌بندی آنها انجام شده که نتایج حاصل از محاسبات در شکل (۸) و نتایج کلی مربوط به روستاها در جدول (۳) نمایش داده شده است.

جدول (۳): امتیاز نهایی معیارها و زیرمعیاری مورد استفاده در مدل AHP

امتیاز نهایی	زیرمعیارها	امتیاز نهایی	معیارهای اصلی
۰/۳۳۶	برخورداری از چشم اندازها و آثار تاریخی	۰/۳۲۱	اقتصادی و گردشگری
۰/۱۲۰	تنوع تولیدات صنایع دستی		
۰/۰۸۸	میانگین درآمد سرانه مردم روستا از طریق گردشگری		
۰/۱۷۷	نرخ اشتغال و درآمدزایی از گردشگری		
۰/۲۷۹	وجود بنگاه‌ها و مؤسسات گردشگری خصوصی		
۰/۲۶۴	برخورداری از روحیه مهمان نوازی و داشتن علاقه به گردشگران	۰/۱۲۴	اجتماعی و فرهنگی
۰/۳۲۱	داشتن امنیت و ایمنی در محیط روستا		
۰/۱۳۰	رضایت مردم محلی از گسترش گردشگری در روستا		
۰/۱۰۶	وجود مراسم‌های سنتی و محلی در روستا		
۰/۱۸۰	نحوه برخورد مردم روستا با گردشگران		
۰/۲۶۶	وجود راه‌های ارتباطی مناسب	۰/۴۱۵	زیرساختی و خدماتی
۰/۱۱۸	وجود تسهیلات و تجهیزات اقامتی (هتل، مهمان سرا و...)		
۰/۱۱۷	وجود مراکز رفاهی (مراکز خرید، عرضه صنایع دستی و...)		
۰/۱۱۲	وجود مراکز پذیرایی (رستوران، اغذیه فروشی، فست فود و...)		
۰/۲۶۱	وجود خدمات حمل و نقل (وسایل نقلیه، تعمیرگاه و پمپ بنزین)		
۰/۰۵۶	وجود خدمات درمانی و بهداشتی		
۰/۰۶۹	وجود خدمات امنیتی و انتظامی		
۰/۳۵۸	وجود نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده	۰/۱۴۱	ارتباطی و مدیریتی
۰/۱۴۰	اطلاع رسانی، تبلیغات و شناساندن جاذبه‌های روستا از نظر گردشگری		
۰/۰۸۸	مراکز اطلاع رسانی و راهنمایی گردشگری		
۰/۱۷۸	وجود طرح و برنامه توسعه گردشگری		
۰/۲۳۵	میزان اعتبارات هزینه شده برای توسعه گردشگری		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

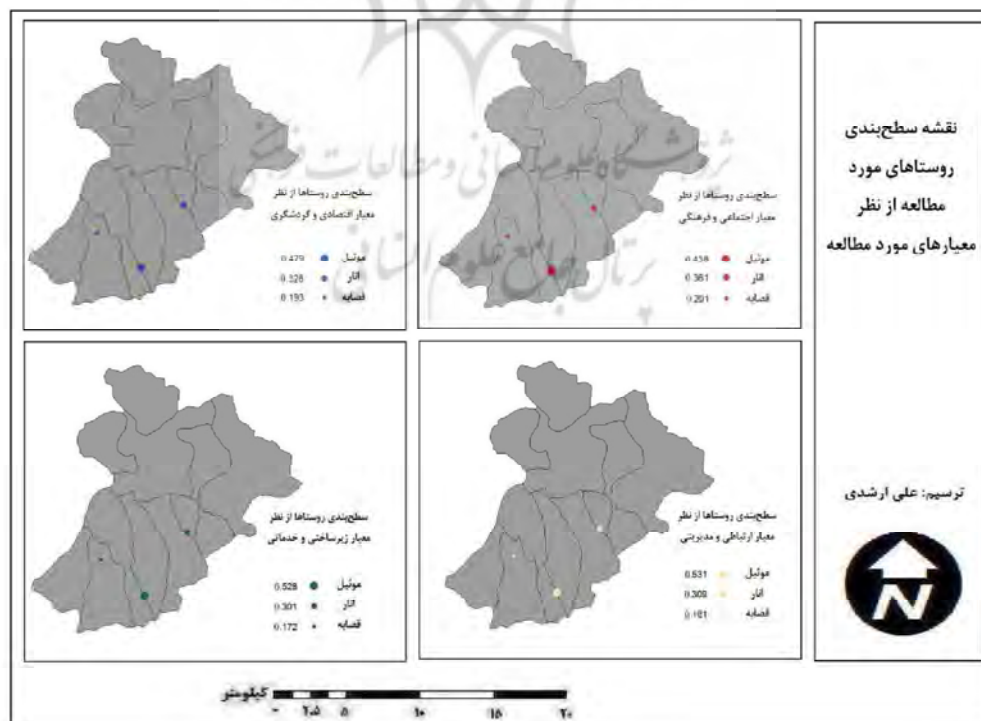

شکل (۸): وزن نهایی روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

اولویت‌بندی روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه

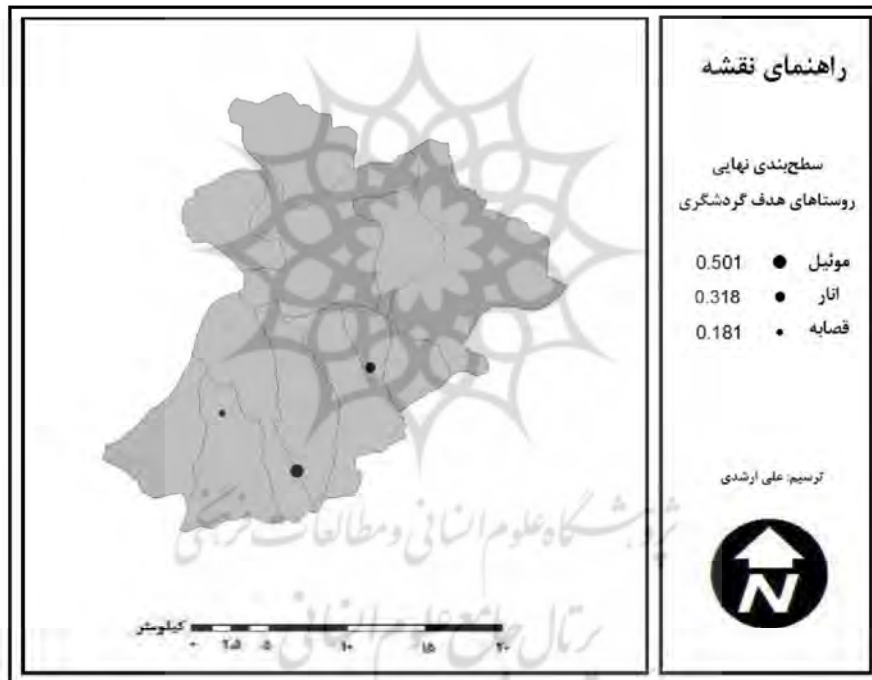
با توجه به نتایج به دست آمده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی که در محیط نرم‌افزار Expert Choice 11 انجام شده است، اقدام به تهیه نقشه سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه شده است که نتایج آن در شکل (۹) نشان داده شده است و همچنین در آخر اقدام به ترسیم نقشه نهایی سطح‌بندی روستاها شده است که در شکل (۱۰) نمایش داده شده است.

شکل (۹): نقشه سطح‌بندی روستاها از نظر معیارهای مورد مطالعه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

براساس نتایج به دست آمده از شکل (۹) از نظر معیار اقتصادی و گردشگری روستای موئیل با امتیاز ۰/۴۷۹ در رتبه اول قرار گرفته و روستای انار با امتیاز ۰/۳۲۸ در رتبه دوم و روستای قصابه با امتیاز ۰/۱۹۳ در رتبه آخر قرار گرفته است. همچنین نتایج شکل (۹) نشانگر این موضوع است که روستای موئیل از نظر معیار اجتماعی و فرهنگی با امتیاز ۰/۴۳۸ در رتبه اول و روستای انار با امتیاز ۰/۳۶۱ در رتبه دوم و روستای قصابه با امتیاز ۰/۲۰۱ در رتبه سوم قرار گرفته است. علاوه بر این براساس نتایج به دست آمده از شکل (۹) که برمبنای معیار زیرساختی و خدماتی گردشگری است، روستای موئیل با امتیاز ۰/۵۲۸ در رتبه اول قرار گرفته و روستای انار با امتیاز ۰/۳۰۱ در رتبه دوم و روستای قصابه با امتیاز ۰/۱۷۲ در رتبه آخر قرار گرفته است. و در آخر نتایج شکل (۹) نشانگر این موضوع است که روستای موئیل از نظر معیار ارتباطی و مدیریتی با امتیاز ۰/۵۳۱ در رتبه اول و روستای انار با امتیاز ۰/۳۰۹ در رتبه دوم و روستای قصابه با امتیاز ۰/۱۶۱ در رتبه سوم قرار گرفته است.

شکل (۱۰): نقشه سطح بندی نهایی روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

در کل نتایج به دست آمده از شکل (۱۰) نمایانگر این امر است که روستای موئیل با امتیاز نهایی ۰/۵۰۱ در رتبه اول قرار گرفته و روستای انار با امتیاز نهایی ۰/۳۱۸ در رتبه دوم و روستای قصابه با امتیاز نهایی ۰/۱۸۱ در رتبه سوم قرار گرفته است.

۷- نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

امروزه گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهانی سهم چشمگیری را در معادلات اقتصادی بین‌المللی ایفا می‌کند. از این رو با توسعه فعالیت‌های گردشگری و شناساندن جاذبه‌های موجود در نواحی مختلف به ویژه در نواحی روستایی، می‌توان به بهبود و ارتقای سطح این فضاها کمک شایانی کرد و برای بهسازی و بازسازی کالبد اقتصادی و اجتماعی آن‌ها گام مؤثری برداشت و با توسعه گردشگری روستایی به اقتصاد ملی کشور کمک کرد. گردشگری روستایی یکی از شیوه‌های تسریع توسعه و پیشرفت روستاها بوده و چنانچه با آگاهی و دانش مناطق گردشگری روستایی انتخاب شوند می‌تواند منجر به توسعه همه جانبه و پایدار روستاها گردد. تشخیص اولویت‌های گردشگری روستایی با توجه به محدودیت‌های منابع مالی و اقتصادی از بنیادی‌ترین اقدامات در این خصوص است. گردشگری به عنوان یکی از محورهای توسعه استان اردبیل و به ویژه شهرستان مشگین‌شهر نیازمند توجه به این صنعت و سطح‌بندی آن بر مبنای ظرفیت‌ها و شرایط موجود به منظور بهره‌برداری بهتر است.

با توجه به نتایج تحقیق حاضر، اگر نقاط ضعف روستاهایی که در اولویت‌بندی و سطح‌بندی جایگاه ضعیفی دارند، رفع شود و همچنین تقویت پتانسیل‌های روستاهایی که در سطح اول و دوم قرار دارند، صورت گیرد، تعداد گردشگران مراجعه کننده به این روستاها افزایش یافته و گردشگرانی که این روستاها را جهت بازدید انتخاب می‌کنند، علاوه بر رضایت‌مندی بیشتر از جاذبه‌های روستا، مدت بیشتری را برای اقامت در این روستاها در نظر می‌گیرند که این امر توسعه گردشگری روستا را به دنبال دارد.

در چارچوب بررسی‌های صورت گرفته با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) از میان ۴ معیار انتخابی، معیار زیرساختی و خدماتی با امتیاز و وزن نهایی ۰/۴۱۵ بیش‌ترین تأثیر را در توسعه و یا عدم توسعه مناطق هدف گردشگری داشته و مهم‌ترین عامل در سطح‌بندی روستاها بوده است، همچنین معیار اجتماعی و فرهنگی امتیاز و وزن نهایی ۰/۱۲۴ کم‌ترین اولویت را در توسعه و سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه به خود اختصاص داده است. همچنین بر اساس وزن‌های به دست آمده برای زیرمعیارهای هر معیار، زیرمعیار برخورداری از چشم‌اندازها و آثار تاریخی (اقتصادی و گردشگری) با نسبت ۰/۳۳۶، زیرمعیار داشتن امنیت و ایمنی در محیط روستا (اجتماعی و فرهنگی) با نسبت ۰/۳۲۱، زیرمعیار وجود راه‌های ارتباطی مناسب روستا (زیرساختی و خدماتی) با نسبت ۰/۲۶۶ و زیرمعیار وجود نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده (ارتباطی و مدیریتی) با نسبت ۰/۳۵۸ بیش‌ترین تأثیر و زیرمعیار میانگین درآمد سرانه مردم روستا از طریق گردشگری (اقتصادی و گردشگری) با نسبت ۰/۰۸۸، زیرمعیار وجود مراسم‌های سنتی و محلی در روستا (اجتماعی و فرهنگی) با نسبت ۰/۱۰۶، زیرمعیار وجود خدمات درمانی و بهداشتی (زیرساختی و خدماتی) با نسبت ۰/۰۵۶ و در نهایت زیرمعیار مراکز اطلاع رسانی و راهنمایی گردشگری (ارتباطی و مدیریتی) با نسبت ۰/۰۸۸ کم‌ترین تأثیر را در سطح‌بندی روستاها داشته‌اند.

همچنین نتایج بررسی نشانگر این امر است که روستای موئیل از نظر تمامی معیارهای انتخابی در رتبه اول قرار دارد که نتایج کلی در مورد روستاهای مورد مطالعه در جدول (۳) نشان داده شده است.

جدول (۳): نتایج مدل AHP در مورد روستاهای مورد مطالعه

امتیاز معیارهای استفاده شده				نام روستاها
ارتباطی و مدیریتی	زیرساختی و خدماتی	اجتماعی و فرهنگی	اقتصادی و گردشگری	
۰/۵۳۱	۰/۵۲۸	۰/۴۳۸	۰/۴۷۹	موئیل
۰/۳۰۹	۰/۳۰۱	۰/۳۶۱	۰/۳۲۸	انار
۰/۱۶۱	۰/۱۷۲	۰/۲۰۱	۰/۱۹۳	قصابه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

پیشنهادها:

- ✓ معرفی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های گردشگری روستاهای مورد مطالعه به منظور جذب سرمایه و مشارکت بخش خصوصی؛
- ✓ تمرکز عمده فعالیت‌های گردشگری به بهره‌برداری از منابع و جاذبه‌های موجود و بدون استفاده گردشگری مانند چشم‌اندازها، ارتفاعات، رودخانه‌ها و... به منظور کسب درآمد، ایجاد اشتغال و توسعه روستایی؛
- ✓ تجهیز و بازسازی چشمه‌های معدنی گرم به عنوان یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های روستا؛
- ✓ ساخت اقامتگاه‌ها (کمپینگ و آلاچیق‌ها) به دلیل بالا بودن هزینه ساخت هتل و مهمان‌سرا به عنوان راهبرد کوتاه‌مدت برای توسعه روستاها؛
- ✓ ایجاد، ترمیم و بازسازی جاده‌های ارتباطی بین روستایی به عنوان عاملی مهم در توسعه صنعت گردشگری؛
- ✓ ایجاد سوپرمارکت‌ها و رستوران‌ها (خدمات پذیرایی) در مناطق گردشگری روستاهای مورد مطالعه؛
- ✓ تهیه بروشورهای تبلیغاتی و راهنمایی کننده جهت اطلاع‌رسانی به گردشگران در زمینه جاذبه‌های روستا؛
- ✓ آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در زمینه شیوه برخورد با گردشگران در محیط روستا به منظور جلوگیری و یا حداقل کاهش تعارض و تنش میان مردم روستا و گردشگران؛
- ✓ ترویج فرهنگ روستایی و بومی و جلوگیری از تخریب آن به عنوان یکی از جاذبه‌های قابل گسترش در روستا؛
- ✓ تربیت نیروی انسانی متخصص، آموزش دیده و کارآفرین در روستاها و امکان به‌کارگیری آن‌ها؛
- ✓ تلاش برای جذب سرمایه و بودجه دولتی جهت توسعه گردشگری روستایی؛
- ✓ توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط در روستاهای هدف گردشگری برای آموزش و مردم و گردشگران به منظور بهره‌گیری بهینه از منافع و اثرات مثبت گردشگری؛

منابع و مآخذ:

۱. بدری، سیدعلی؛ یاری حصار، ارسطو، ۱۳۹۲، انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP نمونه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد، تحقیقات جغرافیایی، شماره ۴۲، (۹۵)، ۸۴-۵۵.
۲. حیدری ساریان، وکیل، ۱۳۹۴، بررسی اثرات گردشگری در ارتقای توانمندی‌های اجتماعی و روان‌شناختی روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان مشگین‌شهر)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال چهارم، شماره ۱۲.
۳. خلیل‌پور، سیدعلی، ۱۳۸۰، اولویت بندی شاخص‌های تأثیرگذار فرهنگی - اجتماعی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از مدل AHP، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
۴. دهستانی، بهبود (۱۳۸۳). برنامه‌ریزی کالبدی گردشگری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس.
۵. رحیمی، داوود؛ رنجبردستانی، محمد، ۱۳۹۱، ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم (روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۴، ۱۵۰-۱۳۱.
۶. رحیمی؛ داریوش، رنجبردستانی؛ محمود، ۱۳۹۰، ارزیابی و اولویت بندی جاذبه‌های اکوتوریسم (روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره چهاردهم.
۷. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۸. زیاری، کرامت‌الله، ۱۳۸۸، اصول و روش‌های برنامه ریزی منطقه‌ای، موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۹. سیدعلی پور، سید خلیل و همکاران، ۱۳۸۹، مدیریت گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی (نمونه موردی: روستاهای استان سمنان)، برگرفته از رساله‌ی دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
۱۰. شریف‌زاده، ابوالقاسم؛ مرادی نژاد، همایون، ۱۳۸۱، توسعه پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه جهاد؛ شماره ۲۵.
۱۱. غفاری، رامین؛ مرادی، محمود؛ نیک بخت، داوود، ۱۳۹۰، سطح‌بندی و برنامه‌ریزی فضاهای گردشگری روستایی بخش مرکزی شهرستان بویراحمد، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای سال سوم، شماره یازدهم، زمستان ۱۳۹۰.
۱۲. قادری، رضا؛ هادیانی، زهره؛ محمی، کاوه و طاهر ابوبکری، ۱۳۹۰، استراتژی‌های برنامه‌ریز منطقه‌ای گردشگری با استفاده از تکنیک SWOT، مطالعه موردی: شهرستان پیرانشهر، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره اول.
۱۳. کاظمیه، فاطمه؛ صدیقی، حسین؛ چیدری، محمد، ۱۳۹۴، اولویت‌بندی روستاهای دارای جاذبه گردشگری در استان آذربایجان شرقی با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۳، شماره ۱، ص: ۳۸-۲۳.

۱۴. کلانتری، محسن؛ ملک، مرضیه، ۱۳۹۳، تحلیل فضایی و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت ارتباطی و شبکه راه در مناطق کویری ایران (مطالعه موردی: شهرستان خور و بیابانک)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال پنجم، شماره هفدهم، ص: ۷۰-۵۳.
 ۱۵. محسنی، رضاعلی، ۱۳۸۹، گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش‌ها و راهکارها، فصل‌نامه فضای جغرافیایی، سال ۹، شماره ۲۸، اهر، صفحه ۱۴۹-۱۷۱.
 ۱۶. مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن؛ ایمانی، بهرام، ۱۳۸۵، نقش گردشگری در اقتصاد روستایی ایران، مجله علوم جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد، شماره ۳.
 ۱۷. مهدوی، مسعود؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ قهرمانی، ناصر، ۱۳۸۷، اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره‌ی کن و سولقان، فصل‌نامه‌ی روستا و توسعه، (۲)، ۱۱، ۶۰-۳۹.
 ۱۸. نصیری، حسین، ۱۳۷۸، توسعه و توسعه پایدار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
19. Bertolini.M, M,Braglia (2006): Aplication of the AHP Metodology in Making a Propozal for a Public Work Contract,17 january, International Journal of Project Management,Volume 24, Issue 5, Pages 422-430.
 20. Briedenhan, J. and E. Wickness (2004), Tourism- Routes as a Tool for the economic Development of Rural Vibrant hope or Impossible Dream, Tourism of Management , Vol. 25.
 21. Deng ,Jinyang, King, Brian and Thomas, Bauer (2002): Evaluation natural attractions for tourism, Annals of Tourism Research. Vol. 29, No. 2, pp. 422–438, 2002- 2002.
 22. Hall, C.M. (2008). Tourism planning: policies, process and relationships, pearson Education.
 23. Jia, Li, Hong, Gan and Shengkui, Cheng (2007): Evaluation of regional tourism competitiveness: a case study of southwestChina. Ecological Economy (2007)3:393-404.
 24. Kumari, S., Behera, M. D. and Tewari, H. R. (2010): Identification of potential ecotourism sites in West District, Sikkim using geospatial tools. Journal of Tropical Ecology, 51 (1): 75-90.
 25. Parhad, k,De-gang. Y,8 Xiao-Lie, z.(2005). Study of rural Tourism in Turpan, china. Chinese Geographical science, 15(4), 377-382.
 26. Rattanasuwongchai., (1998), Rural tourism- the Impacts on Rural Communities II. Thailand, Food & Fertilizer Technology Center, pp.2.
 27. Wilkerson, (1996). Developing A Rural Tourism Plan: the Major publication. Information for developers, 14, 2; propuest.